

Merakla Başlayan Yolculuk:

Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm

Psikolojiden ananeye kadar oldukça yaygın bir kullanımı olan merak kelimesinin içi yine aynı yaygınlıkta çok derin bir şekilde doldurulmuş durumdadır. Freud merakla cinselliği bir araya getirmeye çalışırken Lacan, ona bir sembol değeri vererek bilinçdışını çözmeye kullanır. Merakın insanı mezara sokacağına dair bir uyarıda bulunan atasözünden maada içinde merakın geçtiği tüm deyimlerimizde ise inceden bir tedirginlik, bilinmeyenin verdiği huzursuzluk ve sır olanın verdiği haz hissedilmektedir.

Doç. Dr. İbrahim Tüzer'in Akçağ Yayınları arasında yerini alan "Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm" adlı kitabı, Ahmet Mithat'ı şimdiye kadar yapılan çalışmalardan ve o çalışmaların açtığı yoldan çok farklı bir noktadan ele almakta; Ahmet Mithat'ın "merak"ıyla çıktığı yolculuk dikkatlere sunulmaktadır. Tüzer'in ifadesiyle "merak etmediği hiçbir şey" olmayan Ahmet Mithat, bu haliyle merakını giderene kadar huzursuz, tedirgin ve esrarın hazzını çözme arzusunda olan adamdır.

Geniş bir imparatorluk coğrafyasının içine doğan Ahmet Mithat'ın ilk gençlik yılları Tanzimat Fermanı'nın toplum ve devlet üzerindeki etkilerinin görülmeye başladığı yıllara denk gelir. Tüzer'e göre coğrafyanın daralmasıyla beraber zihinsel bir daralmanın olduğunu gören ve bunun sebeplerini merak ederek "teşhis" etmeye çalışan ilk insanlardan biri Ahmet Mithat Efendi'dir. Bu durum aynı zamanda onun merak ettiği şeylerin neler olacağı konusunda da sağlam bir zemin hazırlayacaktır.

Genelde Tanzimat nesli özelde ise Ahmet Mithat'ın romanlarında bulunan kurgusal hataların oluşu, yazarın kendisi olarak kurgusal metne dâhil oluşu, özensiz ve tecrübesiz yazmanın getirdiği bir durum olarak metinlerin edebi değerlerinin düşük oluşu gibi söylemlere nispeten katılan İbrahim Tüzer bu yargıların Ahmet Mithat'ın eserleri söz konusu olduğunda nasıl görüldüğünü izah etmeye çalışması ile diğer yazarlardan ayrı bir noktaya oturur. Tüzer'e göre Ahmet Mithat zaten edebi olmadığını farkındadır. Oğluna yazdığı mektupta "hiçbir edebi eser yazmadım" diyen yazarın gerekçesi ilginçtir. Ona göre bunu yapmayışının iki sebebi vardır: Birincisi Ahmet Mithat'ın eser verdiği dönemde o eserden anlamayacak olan insanların Osmanlı toplumunun çok büyük bir kısmını oluşturuyor oluşu, ikincisi ise bunu yapmaya vaktinin olmaması. Böyle iddialı bir değerlendirme bir farkında olmayı gerektirecektir. Tüzer'e göre Ahmet Mithat için asıl önemli olan bunlar değil, değişen değerlerle beraber yeniden oluşmaya başlayan "kimlik" in varoluşsal problemleridir.

Jale Parla'nın, Ahmet Mithat Efendi'nin de dâhil olduğu Tanzimat nesli ile ilgili modernleşmenin özden yoksun oluşu, dolayısıyla içinin boş oluşu ve bir "başkalaşım"dan başka bir şey olmadığına dair söylemleri tam bu noktada Tüzer'in kitabıyla beraber farklı bir boyut kazanır. Zira İbrahim Tüzer, Jale Parla'nın tam aksine olarak Ahmet Mithat'ın gayet bilinçli bir şekilde kendi toplumunda olup bitenin farkında olduğunu, bahsi geçen başkalaşımın ve özden yoksun olan bir değişimin meydana gelmemesi için elinden geleni yaptığını söyler.

Ahmet Mithat Efendi ile ilgili yapılan çalışmalarda en çok konu edilen meselelerden birisi şüphesiz onun romancılığı noktasındadır. Buradan hareketle Ahmet Mithat'ın romanları

sık sık keserek araya girişi ve okuyucuyu bilgilendirmek için konuşmaya başlaması roman sanatı açısından daima kusurlu bulunmuştur. Ne söylediğine bakmadan nasıl söylediğine bakmak elbette bir metot tercihidir. Ancak bu tercihin bizim tarafımızdan değil inceleme sahamıza giren yazarın yapması daha makul ve mantıklı olandır.

İbrahim Tüzer kitabında bu hataya düşmeden Ahmet Mithat'ın ne söylediğiyle ilgilenir. “Merak” eden bir insanın araştırmaları, düşünmeleri, yargılamaları neticesinde bir “teşhis”e varması kaçınılmazdır. Üstelik teşhislerinin doğruluğunu ispatlama gayreti de beraberinde gelecektir. Bu noktadan sonra ortaya çıkan durum için aydın duyarlılığına sahip bir insan elbette “teklif”lerini dile getirecektir. Aynı zamanda Tüzer'in kitabındaki üç ana başlığa denk gelen bu kelimeler (merak, teşhis, teklif) Ahmet Mithat'ın, eserin edebiliğine müdahale gibi bir yargıdan çok daha fazlasını söyleme gerekliliğini ortaya çıkarır. Tüzer'in eseri, en çok bu noktada başarılı olmuş ve bir orijinallik yakalamıştır.

Bir “yazı makinesi” olarak anılan edebiyatımızın “hâce-i evvel”ini genel geçer söylemlerden uzak, onun metni esas alınarak yapılan okumaların mahsulü olan “Ahmet Mithat Anlatılarında Kimlik İnşası ve Modernizm”; Ahmet Mithat hakkında söylenen onca sözün ve yapılan onca değerlendirmenin ötesinde, onun düşünce dünyasına ve sistemine dair söylemlerin ne kadar az olduğunu da bizlere göstermiştir.

Selçuk ATAY / aselban@gmail.com